



Eesti põhikoolide tõhusus ja seda kujundavad tegurid

Eesti koole paigutatakse sageli eksamitulemuste alusel pingeritta, võtmata arvesse, et koolide lähtekohad heade (õpi)tulemuste loomiseks on väga erinevad. Koolide tõhusus sõltub ka koolivälisest teguritest ehk sellest, mida kool ei saa muuta – näiteks õpilaste varasemad teadmised ja oskused, lapsevanemate taust, ent ka hariduslikud erivajadused.

Eesti põhikoolide suurus, õpilaste arv õpetaja kohta, õpilasekoha kulud, perede taustakarakteristikud ja hariduslike erivajadustega õpilaste osakaal erinevad mitmekordselt. Koolide tõhusust mõjutavad enim perede sotsiaalmajanduslik taust, eriti ema sissetulek, ning koolide suurus. Suuremad koolid on tõhusamad, ent suuruse eelis kaob 500 õpilase juures.

Lühiraport tugineb EBS-i, Tallinna Ülikooli ja Tal-Techi teadlaste läbiviidud uuringule¹ „Koolide ja koolivõrgu efektiivsus“, mis on Arenguseire Keskuse „Õpetajate järelkasvu tuleviku“ uurimissuuna üheks osaks. Uurimissuunas käsitletakse seniseid trende ja erinevaid võimalikke edasisi arengusuundi, samuti põhimõttelisi poliitilisi valikuid õpetajate järelkasvuga seotud küsimustes. Tuuakse esile kesksed määramatused ja võtmetegurid, millest sõltub õpetajate järelkasv Eestis aastani 2040.

Uurimissuuna materjalid: www.arenguseire.ee

Tõhususanalüüsi tulemuste kohaselt olid 2021/22. õppeaastal 83% Eesti põhikoolidest väga tõhusad ja 16% põhikoolidest tõhusad või pigem tõhusad

Koolide tõhususanalüüsi eesmärgiks oli hinnata koolide tõhusust kvaliteetse hariduse andmisel. **Kuna koolide „tootmisprotsess“ hõlmab erinevaid sisendeid ja väljundeid, on otstarbekas rääkida suhtelisest tõhususest ehk hinnata tõhususe taset võrreldavate sisendite korral.** Sisenditeks on koolide ressursside (õpetajad, taristu jne) kõrval ka õpilaste varasemad teadmised ja oskused, mis omakorda on tugevasti korreleerunud vanemate taustakarakteristikutega.

Tõhus kool on selline kool, mis olemasolevate, kooli jaoks etteantud sisenditega saavutab võimalikult hea tulemuse. Nii näiteks võib rahaliselt kulukas maakool, mis suudab edukalt kaasata nii sotsiaalses halvemuses olevaid kui ka HEV õpilasi, osutada analüüsis tõhusaks, seda isegi juhul, kui konkreetse õppekoha hind on Euroopa kõrgeim.

Tabelis 1 toodud tõhususskoorid näitavad, kuidas 2021/22. õppeaastal oli 83% Eesti koole väga tõhusad ja 16% tõhusad või pigem tõhusad.

Koolide tõhususe hindamisel vaadeldi iga kooli kohta:

A. Sisenditena: õpilaste arv õpetaja kohta, kvalifikatsiooni omavate õpetajate osakaal, HEV õpilaste osakaal, õppekeelest erineva koduse keelega õpilaste osakaal, kooli õpilaste perede mediaansissetulek.

B. Väljunditena: matemaatika ja eesti keele lõpueksamite keskmine tulemus, väljalangevuse määr, edasiõppijate osakaal.

Tabel 1. Põhikoolide tõhususskoorid

Vahemik (E = tõhusus)		2021/22 Koolide arv
0,6<= E <0,7	piiratult tõhus	0 (0%)
0,7<= E <0,8	pigem tõhus	2 (0,6%)
0,8<= E <0,9	tõhus	59 (16,4%)
0,9<= E <1	väga tõhus	298 (83%)
E =1	täiesti tõhus	0 (0%)

Allikas: Pöder et al. 2023¹

Mida teha madala tulemuslikkusega (nõrkade), kuid tõhusate koolidega? Selliste koolide tulemuslikkus on pärsitud, kuna nad on demograafiliste muutuste, ääremaastumise või muude arengute tõttu jäänud olukorda, kus neil on nõrgad sisendid – näiteks palju HEV õpilasi, õppekeelest erineva koduse keele või nõrga sotsiaalmajandusliku taustaga õpilasi. Sageli on need ka koolid, kus õpilased ei jätka haridusteed kas madalate põhikooli eksamipunktide või väheinspireeriva koolikeskkonna tõttu, mis võimendab perekonna taustaefektide mõju.

Üldhariduse rahastusloogika Eestis kompenseerib üsna arvestatavalt regionaalset ja hariduslikust erivajadusest tulenevaid erisusi, kuid pigem ignoreerib sotsiaalmajandusliku tausta ja hariduse vahelisi seoseid. Samas on taustapõhise halvemusega kaasnev hariduse lisaressursi vajadus samasugune tõsiasi nagu ka erivajadustega laste õpetamisest tulenev lisaressursi vajadus.

Õpilaste perede sotsiaalmajanduslik taust on üks suurimaid haridustulemuste mõjutajaid

Eestis on koole, kus perede mediaansissetulek on alla 1000 euro kuus ja neid, kus see on üle 4500 euro kuus, seega erineb õpilaste perekondlik taust koolide lõikes ligi kolmekordselt. Emade (ja ka perede) mediaansissetulek on positiivselt korreleerunud matemaatika lõpueksami tulemusega. Iga ema aastas teenitud 1000 eurot toob kaasa 0,8 punkti matemaatika eksamitulemust. Ka teaduskirjanduse kohaselt on pere sotsiaalmajanduslik staatus üks olulisemaid haridustulemuse kujundajaid.²

Ema sissetuleku alusel loodud jaotuse kõrgemas otsas asuvad Tallinna kesklinna ja alumises osas Ida-Virumaa koolid. Joonisel 1 on eristatud Tallinna ja Tartu ning muu Eesti koolid. Joonisel on matemaatika eksamitulemuste osas tipus peamiselt selektiivse vastuvõtuga (ning mitmed ka õppemaksuga) Tallinna koolid, kus on ka teiste koolidega võrreldes väga madal tõhustatud ja eritoega hariduslike erivajadustega õpilaste osakaal.

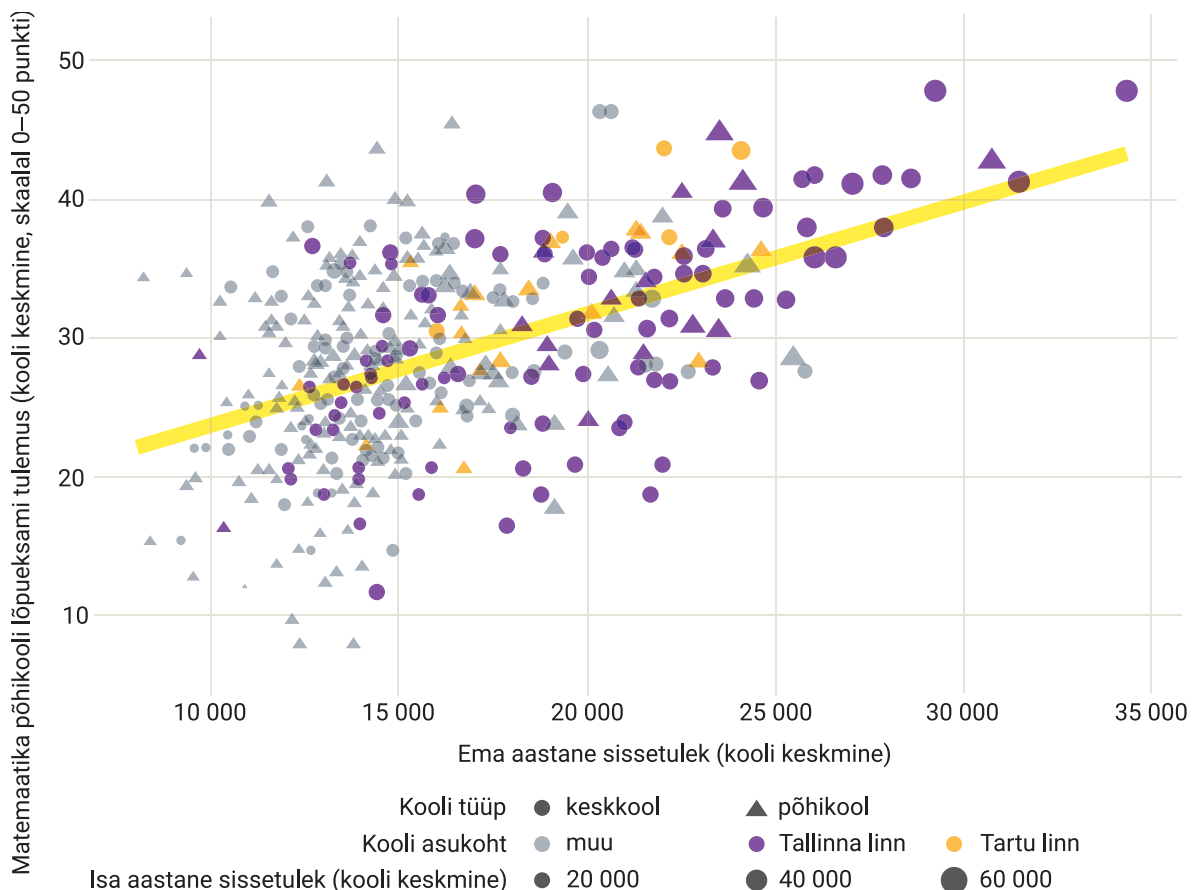
Lisaks on Eestis aastatega märkimisväärselt kasvanud eraõpetajate tööturg. Juba ainuüksi ühe platvormi, Mentornaudi vahendusel tehti aastal 2022 ligemale 10 000 era-

õppe tunni broneeringut, enim matemaatikaõppe suunal. Taolisi platvorme on Eestis palju ning lisanduvad ka veebipõhised tasulised ainealased õppekeskkonnad. Eraõpetaja ning tasulise lisaõppe kasutamise võimekus sõltub lapsevanema sissetulekust.

Suured koolid on tõhusamad, ent vaid teatud piirini

Iga lisandunud 100 õpilast suurendab 0,5 protsendipunkti võrra kooli tõhususskoori. Siiski kaob suuruse eelis, kui põhikoolis (1.-3. aste) on enam kui 500 õpilast. See on kooskõlas teadusuuringutega, mille kohaselt soovituslik põhikooli suurus on 300-400 ning keskkooli puhul 400-800 õpilast.³

Koolide suurus mõjutab koolipidamise tõhusust mitmel moel. Näiteks on suuremates koolides suuremad klassid, mille korral ühe õpilase lisandumine ei suurenda oluliselt koolipidamise kulusid. Lisaks võib kooli suurus mõjuda tõhususskoorile ka läbi õpetajate koostöö, sest mida enam on koolis aineõpetajaid, seda ladusam võib olla õppetöö, kuna vahetatakse õppematerjale, kogemusi ja praktikaid. Õpetajaid on ka kergem asendada, kui koolis on rohkem sama aine õpetajaid.



Joonis 1. Matemaatika põhikooli lõpueksami ja ema sissetulekute vaheline seos, põhikoolid 2021/22
Allikas: Pöder et al. 2023¹

Allikad:

1. Pöder, K., Veski, A., Lauri, T., & Ferraro, S. (2023, ilmub novembrikuus). Koolide ja koolivõrgu efektiivsus. Tallinn: EBS.
2. Erikson, R. (2019). How does education depend on social origin? Research Handbook on the Sociology of Education, Becker, R. (toim), 35-56.
3. Cotton, K. (1996). School Size, School Climate, and Student Performance. School Improvement Research Series.